

Satakuntalaisvanhusten muisteluksia.

Vanha kansa muistelee. Kerännyt ja julkaissut PERTTI VIRTARANTA. WSOy. Porvoo—Helsinki 1947. 352 s.

Joulukirjallisuuden joukossa ilmestyi kirjamarkkinoille muistelmateos, joka monista muista menneiden vuosikymmenien elämää, tapoja ja oloja kuvailevista kokoomajulkaisuista poikkeaa siinä, että sen kertojat ovat saaneet käyttämänsä kielen julkisuuteen semmoisenaan, kaikkine murteen tarjoamine vivahteineen ja yleiskielestä poikkeavine käänteineen. Näin ollen ilmoitettavani teos, tohtori Pertti Virtarannan kirjaanpanema ja julkaisema kokoelma »Vanha kansa muistelee», on myös ja oikeastaan ensi sijassa alueensa murrenäytevalikoima. Teoksen kertomusten ja muistelmien kohteena on Ylä-Satakunta, mutta paikoin siinä, nimenomaan idässä, liikutaan jonkin verran maakunnan rajojen ulkopuolellakin. Tarkemmin määritellen julkaisu sisältää kielennäytteitä alueelta, jonka rajakuntina ovat pohjoisessa Karvia, Kihniö ja Virrat, idässä Ruovesi, Orivesi, Tottijärvi, Vesilahti ja Suoniemi, etelässä Punkalaidun, Tyrvää, Kiikka ja Kiikoinen sekä lännessä Noormarkku, Pomarkku ja Ahlainen. Näiden rajapisteiden ympäröimältä alueelta teoksessa on kieliainesta 29 kunnasta, sivumäärältään enimmän Tyrvästä (57 s.), vähimmän Orivedeltä (2 s.) ja Kurusta (vajaa sivu). Eri kuntien osuus näyttää olevan siis hyvin erilainen. Julkaisija ei ilmeisesti ole pyrkinyt minkäänlaiseen tasapuolisuuteen, eikähän se olisi ollut helppoakaan, sillä ei sujuvasanaisia kertojia ole noin vain joka kylästä otettavissa, niiden löytäminen on usein sangen työlästä.

Kertojia ilmoitetaan olevan 104, ja he ovat yleensä vähintään 60-vuotiaita. Luettelosta huomaa nuorimman syntyneen v. 1892, mutta hänen vastapainonaan on ennen v. 1860 syntyneitä puolentoistakymmentä, vanhin tänä vuonna sadantensa täyttävä. Tämän tilaston perusteella voi todeta, että muistelmien murre on todella vanhan kansan kieltä. Tietenkin kansankielessä on aina kirjavuutta ja epäjohdonmukaisuutta, sillä mur-

rehan elää ja on aina altis saamaan ja vastaanottamaan vaikutteita lähinnä naapuristosta, vaikka sen perusominaisuuksia lieneekin konservatiivisuus. Julkaisija onkin kertojien luettelossa tehnyt selkoa joidenkuiden kertojien ja heidän asuinpaikkojensa murteen erikoisuuksista. Teoksen luettavuutta tällaiset erikoisuudet eivät haittaa, mutta tutkijoille selityksistä on tietenkin hyötyä.

Kertomusten sisältö on erittäin monipuolinen. Luonnollisesti vanhus-ten muistelut lähinnä kohdistuvat heidän lapsuutensa ja nuoruutensa oloihin ja tapahtumiin, jotka ovat heille rakkaita, vaikeivät ne suinkaan aina, kuten esim. 1860-luvun suurten nälkävuosien muistot, ole säilyneet rusohoitteina. Mutta tietyin ja hyvin ymmärrettävin ylpeudentuntein vanhukset kuitenkin muistelevat noita kaukaisia aikoja, »kunnei leipää ollenkaan ollum muuta kuv vehkaa ja parkkia ja periä syätiin» ja jolloin rippikoulussa »pojjaat sai ympärök korvia että poskep punotti monta päivää». Vanhat viljelys- ym. taloudenpitotavat muodostavat myös hyvin suositun aiheen, mihin kerääjäkin ilmeisesti on huomionsa kohdistanut. Asutustarinoita ja muita asutuksen vaiheita koskevia tietoja sekä muistelmia merkkitapahtumista ja -henkilöistä teoksessa on sangen runsaasti, samoin myös kansantaikoja ym. -tietoutta, vieläpä arvoituksia ja sananparsiaakin sekä jonkin verran kehtolauluja ja muuta kansanrunoutta. Varsinaisia satuja sen sijaan on vain harvoja. Kaiken kaikkiaan teoksen sisällön voi todeta sangen vaihtelevaksi ja monipuoliseksi.

Voisi luulla, että edelläkerrotun laisen aineksen lukeminen on toismaakuntalaisesta kuivaa ja yksitoikkoista. Sanotaanhan vielä lisäksi, miten oikeassa arvostelussa sitten oltaneen, että satakuntalainen on hämäläistäkin jäykempi ja jurompi. Tämän kirjoittajalla ei ole omakohtaisia havaintoja satakuntalaisesta talonpoikaisväestöstä, mutta ainakin tämän kokoelman perusteella on pääteltävissä, että satakuntalaisen esiintymistä ja juttelua höyystää sangen usein huumori, milloin voimakkaampi, milloin vaikeammin havaittava. Voipa sanoa, että Virtarannan kokoelman vapaaseen kerrontaan perustuvissa kiennäytteisissä humoristiset ilmaukset ja käännteet eivät ole sen harvinaisempia kuin esim. vastaavanlaisissa savolaismurteiden näytteissä. Kaikkihan eivät ole synnyntähumoristeja sen enemmän Savossa kuin Satakunnassakaan!

Kokoelman kieltä ylimalkaan ajatellen itäsuomalainen lukija ei voi olla ihmetellen toteamatta, miten suhteellisen vähän tuon alueen kielessä loppujen lopuksi on nuorta lainasanastoa. Alueen sijainti lienee tämän selityksenä. Toisaalta jää miettimään, mitä teitä Satakunnan sydänmaille ovat saattaneet kulkeutua sellaiset nuoret venäläisperäiset sanat kuin *nakumi(a)* ja *mosna* (s. 99), jotka eivät ole aivan tavallisia Itä-Suomessakaan. Kenties ne ovatkin aivan yksilöllisiä.

Julkaisija on liittänyt tekstiin sinne tänne outojen sanojen selityksiä. Niitä toivoisi kuitenkin olevan enemmän. Paikkakuntalaislukijat tosin eivät selityksiä kaivanne, mutta laajemman lukijapiirin kannalta ne olisivat olleet suotavia.

Ylä-Satakunnan kansankielestä ei tietääkseni ole julkaistu muita luotettavia kiennäytteitä kuin ne, mitkä sisältyvät E. N. Setälän teokseen »Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä» (1883, jo

kauan loppuunmyytyinä), Lauri Kettusen »Suomen murteet» -teoksen I osaan (1930) sekä Kotikielen Seuran ja Sanakirjasäätiön julkaiseman »Suomen kansan murrekirjan» I osaan (1940). Viimeksimainittuhan, kuten tunnettua, sisältää kansanmiesten ja -naisten itse paperille panemia, v. 1939 järjestetyssä murrenäytekilpailussa palkittuja kirjoitelmia, joiden aihepiiri on suunnilleen sama kuin Virtarannan kokoelman. Kun lukee »Suomen kansan murrekirjan» tekstejä, ei aina voi välttyä käsityksestä, että kirjoittaja on toisinaan sievistellyt sanontaansa, toisinaan vallan keikaroinut murteellisuuksilla. Tuollaiset »epäaitoudet» tosin ovat ymmärrettäviä, kun kirjoittajat useimmiten ovat olleet tottumattomia kirjoittamaan murretansa, vaikka tietenkin ovat osanneet sitä hyvin puhua. Virtarannan teksteissä nähdäkseni on välttytty tällaisilta teennäisyyksiltä. Kertojat ovat voineet käyttää vapaasti tavallista puhetapaansa, eikä heidän ole tarvinnut vaivata päätänsä sen merkitsemisvaikeuksilla, kun tottunut mies on ollut »kirjurina». Tämä seikka on yleensä kaikkien puhutusta sanasta kirjattujen kielenäytteiden todella suuri etu. Lukuisien murrekirjailijoidemekin tuotteita yleensä vaivaa tuo sama teennäisyys ja »murteellisuuksilla» komeileminen, jolloin murteena tarjotaan runsaasti sellaisiakin sanoja, joita ei käytetä murteessa lainkaan, ja pidetään äänneasua varminpana ja miltei ainoana murteen tunnusmerkkinä.

Virtarannan muisteluskokoelma tarjoaa kielenäyteansoidensa lisäksi ainesta moneen muuhunkin tarkoitukseen, lähinnä ehkä kansatieteen ja kansantietouden tutkimukselle. Näiden lisäksi siinä on erikoisen runsaasti paikallishistoriallista tietoa. Se on niinmuodoin myös erinomainen alueensa kotiseuduntutkijain lähde- ja viitekirja. Siksi sille toivoo runsasta levikkiä.

Paitsi ilmoitettavan teoksen julkaisijalle on syytä lausua erikoinen tunnustus ja kiitos myös Werner Söderström Oy:lle, joka on kiitettäviä perinteitensä noudattaen saattanut tämän, luultavasti tavallista suurempia painatuskustannuksia vaatineen teoksen julkisuuteen ja varustanut sen asianmukaisella, teoksen sisältöön ja sen kertomusten muistiinpanopaikkoihin hyvin sopeutuvalla kuvituksella (onnistuneet kuvat ovat Eino Nikkilän ottamia). Suotavaa olisi, että Virtarannan kokoelma muodostuisi aluksi sarjaan, jossa julkaistaisiin samalla tavoin kuin nyt Ylä-Satakunnasta muistiinmerkittyjä jutelmakokoelmia kaikilta tärkeimmiltä murrealueiltamme. Sellainen sarja »Suomen kansan murrekirjan» ja murreasuisten sananparsijulkaisujen täydennyksenä lisäisi pysyväarvoisella tavalla tietojamme Suomen kansan henkisestä rakenteesta.

Eino Leskinen.